

Ролята на читалищната библиотека при интеграцията и социализацията на ромското малцинство (анализ от емпирично изследване)

Анна Митева

Резюме: Статията представя теренно изследване в малкия град Ракитово, който е със значително ромско население, живущо в два квартала. На фона на рамковата програма за интеграция на малцинствата в страната е направен обзор на общинската образователна стратегия за десегрегация. Показана е дейността на ромската фондация „Бъдеще“. Целта на проучването е да се определи причината, стимулираща ромските ученици да посещават читалищната библиотека. Посредством методите наблюдение, сравнение и интервюта е проследена активността на библиотечните потребители от ромски произход. Резултатите от изследването сочат, че етнически смесените училища, чуждият пример, повишените изисквания, миграцията на родителите и малкият брой на деца в семейството са определящи за развитието на ромските ученици. Читалищната библиотека е свързващото звено между ромския квартал и образователните институции. Тя предоставя среда, благоприятстваща социализацията на малцинствата.

Ключови думи: интеграция, роми, образование, библиотеки, четене, малцинства

The role of the library in the community center integration and socialization of the Roma minority (Analysis of empirical research)

Anna Miteva

Abstract: The article presents field research in the small town of Rakitovo, in which the Roma population is significant part of its inhabitants who are living in two neighborhoods. Based on the framework program for integration of minorities in the country this article presents an overview of the municipal educational strategy for desegregation. It is shown the activity of the Roma Foundation "Future". The aim of the study was to determine the cause stimulating Roma students to attend the community center library. Through methods of observation, comparison and interviews it is traced the activity of library Roma users. The results of the study indicate that the ethnically mixed schools, foreign example, increased requirements, migration of parents and the small number of children in the family are crucial for the development of Roma students. Community Center Library is the link between the Roma neighborhood and educational institutions. It provides an environment conducive for socialization of minorities.

Key words: integration, roma, education, libraries, reading, minorities

Обосновка на проблема

Ромите са третата по големина етническа група в България. Направените опити през годините за интегрирането им в българското общество са с незначителни резултати. Провежданите държавни политики към момента целят подобряване на икономическия, здравния, социалния и образователния статус на малцинствата и включването им в цялостния културен живот на страната.

Образователната политика е насочена към десегрегация на ромските училища и преодоляване на дискриминацията в училище. За успешното адаптиране на ромските ученици значителна роля играят обществените библиотеки. Дейността им е заложена в Плана за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012–2020) (<http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740>). Ограмотяването на неграмотни и малограмотни възрастни роми и стимулирането на неформалното образование включва мерки за самостоятелно учене чрез библиотеките. Програма „Българските библиотеки – място за достъп до информация за всеки“ обхваща регионалните и читалищните библиотеки, включително и в градове със смесено население и села с почти изцяло ромско население. Образователните културно-информационни институти се развиват положително в посока социализация и интеграция на малцинствените групи. Хуманната им функция да обслужват всеки жител, без оглед на пол, раса, сексуална ориентация и други, протича наравно със световните тенденции. С реализирането на проект „Глоб@лни библиотеки – България“ (Фондация „Глобални библиотеки – България“) регионалните и читалищните библиотеки отвориха вратите си за представители на малцинствата и ги приобщиха към световното информационно общество. Информационната задоволеност и възможността за общуване в социалните мрежи прави библиотеките предпочитано място за социално слабите слоеве на населението.

В научната литература ромската етническа общност се разглежда като съвкупност от различни групи, всяка от които има своите характеристики: общ

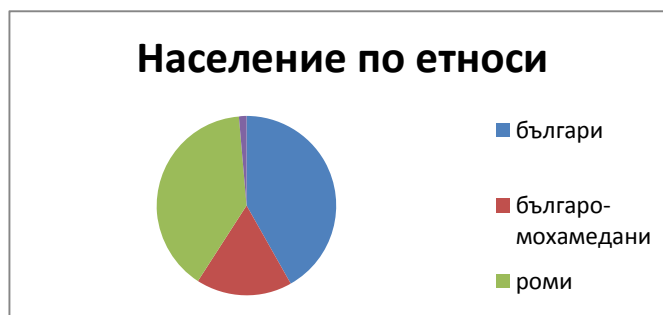
език, занаят, начина на живот (номадски или уседнал), изповядвана религия, спазване на груповите обичаи, правила, норми, забрани и др. Въз основа на тази обща характеристика се наблюдават различни равнища на ромската общност – метагрупови обединения и субгрупови подразделения. В циганските групи постоянно протичат процеси и съществуват локални различия. За утвърдените български циганолози Елена Марушиакова и Веселин Попов основен критерий за групова идентичност при ромите е начинът им на живот (Иванова, Е., Кръстев, В., 2013, с. 155).

В малкия родопски град Ракитово, където е проведено емпиричното изследване, населението е съвкупност от четири етноса: българи, армъни, българо-мохамедани и роми. Най-многобройни са представителите на последния етнос. По данни на ГРАО – Пазарджик от м.юли 2011 г. Ракитово наброява 9005 човека. В етническо отношение, по преброяване до 2010 г., са съответно:

Таблица 1. Етнически състав на град Ракитово

Българи	Българо-мохамедани	Роми	Армъни
3784	1563	3584	130

Графика 1. Съотношение между отделните етноси

След заселването си в Чепинската котловина на Югозападните Родопи в края на VIII и началото на IX век ромите започват да водят уседнал начин на живот. Препитавали са се с различни занаяти. Днес ромите са установени в два квартала на Ракитово: отдалеченият квартал „Запад“, където са преместени през

1935 г., а през 1948 г. е построено и кварталното училище „Христо Ботев“; и квартал „Изток“, който е близо до центъра и в него ромите съжителстват с българи, армъни и българо-мохамедани. Изоляцията на ромите, живеещи в своеобразното гето в квартал „Запад“, продължава и до днес. Процентът на образованите хора там е доста нисък. Кръгът от семейство–махала–училище все още е затворен и тези ученици не успяват да надмогнат собствената си среда. Децата се страхуват да „слизат“ сами до центъра на града, а възрастните представители винаги се движат на групи. Неинтегрираността на тези роми води до по-нисък социален статус и липса на желание да учат (Приказки от махалата. 2006, 3–5).

Близостта на ромите от квартал „Изток“ до центъра и съжителството им с българския етнос влияе положително върху цялостното им развитие. Социалният и образователният им статус се равнява на този на българското население. Ромските деца и ученици от този квартал учат в смесените детски градини и гимназии. Успешно завършват средното си образование, а броят на продължаващите да учат във висши учебни заведения нараства – днес има над 10 студенти от квартала.

В практиката ми като библиотекар в читалищната библиотека в Ракитово впечатление ми направи фактът, че читателите ни от ромски произход в детска възраст са по-активни от връстниците им от български произход и броят на първите постоянно се увеличава. Това ме провокира да направя проучване сред ромските ученици, които са масовите потребители на библиотечните ни услуги. В продължение на три години (2010, 2011, 2012) наблюдавах развитието на интереса към книгите сред ромските ни потребители в училищна възраст.

Методологията на проучването е съобразена със спецификите на изследваните респонденти. Проучени са документи, носители на информация за ромската общност. Извършени са наблюдения и сравнения между ромски потребители на библиотечните ни услуги и потребители от българския етнос. Обобщени са данните от емпиричното изследване – интервютата.

Изследването не претендира за представителност и изчерпателност. Липсват данни за образователния статус на родителите на интервюираните деца, както и за религиозната им принадлежност. Тези характеристики ще бъдат застъпени в бъдещи проучвания.

Целта на проучването беше да се определи коя е причината, която стимулира ромските ученици да четат и да посещават читалищната библиотека в Ракитово.

Хипотеза 1: Ромските ученици с проявен интерес към самообразованието се обособяват в четири групи:

1. Живеещи в отдалечения ромски квартал „Запад“
2. От многодетни социално слаби семейства
3. От семейства с по едно или две деца на родители, работещи в чужбина
4. Ученици в двете смесени гимназии в града

Хипотеза 2: Читалищната библиотека е свързващо звено между ромския квартал и образователните институции.

Създадената през 1999 г. в България Рамковата програма за равнопоставена интеграция на ромите в българското общество играе значителна роля при формиране политиката на местно ниво, доколкото създадените в последствие общински стратегии за интеграция следват модела, зададен от нея (Национално сдружение на общините в Република България. Обща законодателна рамка. *Активизиране участието на гражданите и интеграцията на малцинствата на местно ниво*. София, 136–137). Една от добре разработените стратегии, покриващи голяма част от критериите, е Програмата за интегриране на децата и учениците от малцинствата в община Ракитово. Програмата извежда като приоритет процеса на десегрегация. Това в случая е напълно обосновано, тъй като в училището в ромската махала се обучават 95% ромски деца. В близост до него се намира и филиалът на ОДЗ „Малина Тодорова“. Определено е приемно училище – СОУ „Св. Климент Охридски“. Отчетен е и фактът, че ромските деца в града са билингви (пак там, 144–145).

Добър посредник между националните политики и местната общност е ромската фондация „Бъдеще“, създадена през 1997 г. от Янко Кривонозов. Целта ѝ е да подпомогне интегрирането на ромските деца, като прекъсне затворения кръг от семейство–улица–училище и пренасочи децата да учат в смесените детски градини и училища. За реализирането на тази цел председателят на фондацията Янко Кривонозов търси съдействието и помощта на образователните и културно-информационни институции в града – приемното смесено училище СОУ „Св. Климент Охридски“ и библиотеката в читалище „Будилник“.

Резултатите от продължителната и упорита теренна работа на координаторите от фондацията са повече от десет деца на година, записвани в двете смесени детски градини, и поне по десет ученици, ежегодно пренасочвани към СОУ „Св. Климент Охридски“. Пред тези ромски ученици стои проблемът за трудната им адаптация в новата среда и трудното усвояване на учебния материал.

Директори на детски градини, на училища и ромски лидери в Ракитово отчитат факта, че средата, в която расте детето, е от изключително значение за неговото развитие. Затвореността на ромската общност и незаинтересоваността от страна на родителите пречат за развитието на детето като цяло.

Диагностични разговори с читатели на библиотеката от ромски и български произход

На фона на действащите национални политики и разработени общински програми и успешното им прилагане на местна почва за мен беше важно да разбера какво е мисленето на отделния човек. Проведох диагностични разговори с наши читатели – ученици и възрастни от ромски произход, с председателя на ромската фондация и неговото семейство и роднини, както и с български потребители на библиотечните ни услуги.

Поради манталитета на местните жители да подхождат леко недоверчиво към всеки целенасочен въпрос, колкото и безобиден да е той, избрах

непринудената форма на интервюиране. С разговора целях да разбера защо хората четат и какви са мотивите им да влязат в читалищната библиотека, или защо не го правят. Децата, особено от ромския етнос, не обичат да бъдат разпитвани директно и на въпроса задават свой въпрос: „Защо питаш? За къде е това? Кой го иска?“ Така се губи естествеността на споделеното и се получава невярна или откъслечна информация. В период на една година събирах целенасочено мнения на посетители на библиотеката, на читатели, направили ми особено впечатление, на техни роднини, на случайно избрани от мен деца и възрастни, които срещях по различни поводи.

Продължителното и целенасочено събиране на информация показва, че сред ромското малцинство съществува интерес към книгата и четенето. Побудните представители на етническата общност са оценили съществуването на институцията библиотека и с удоволствие прекарват времето си в нея. От библиотеката сега зависи дали ще успее да ги задържи като читатели.

Представям мненията на осем интервюирани ромски ученици, които са най-обобщаващи, на четирима ромски родители, на трима представители на възрастното ромско малцинство: млада майка, работник в държавно предприятие и улична метачка по временна заетост.

За сравнение представям и обобщаващите отговори на двама ученици и на един възрастен потребител от българския етнос.

Представители на ромското малцинство

С.У., ученичка от 2-ри клас в СОУ „Св. Климент Охридски“, от ромски произход, живуща в квартал „Запад“. Това момиченце живее в най-отдалечения край на ромския квартал. То дойде в библиотеката преди една година като придружител на своя съученичка и гледаше много объркано наоколо. Попитах го: „Обичаш ли да четеш? Искаш ли да те запиша в нашата библиотека?“, а то на свой ред ме попита: „Колко струват книгите? Аз искам една за 50 ст., нямам повече пари.“ Започнах да ѝ обяснявам какво значи библиотека, какви са

правилата, че ние не сме книжарница и не продаваме книги, а ги даваме за вкъщи и след като се прочетат, книгите трябва да се върнат; че за да стане наш читател, всеки ученик плаща годишна читателска такса от 1 лв. Момиченцето ме изслуша учтиво и пак каза: „Добре, аз искам една книга за 50 ст.“ Предположих, че сумата за читателска такса допълнително я е объркала. Обясних още веднъж, и още веднъж, като се надявах вече да ме е разбрала. Момиченцето си тръгна с книжка в ръка и на другия ден след училище отново беше при нас. Върна си книгата и поиска нова, ...пак за 50 ст. Започнах отново с обясненията, че ние не продаваме книгите. Колежката ми я попита: „Ти досега не си ли ходила в библиотека?“, а момиченцето троснато отговори: „Ами на мен никой досега не ми е казал, че тук има библиотека!“ и вирна сърдито носле. Дадох ѝ друга книжка и на следващия ден то беше отново при нас. Отвори плахо вратата и ме повика навън. На един дъх изговори: „Може ли да се отпиша от вашата библиотека, защото баба не ми позволява да идвам“. На въпроса ми защо, какво се е случило, момиченцето сподели: „Ами баба каза, че не мога да давам по 50 ст. всеки ден за книга“. Гледах, пред мен стои съвсем нормално дете, добре облечено и с очевиден интерес към четенето. Казах ѝ, че ако баба ѝ има път към центъра, нека се отбие при нас, да види къде сме, какво правим, аз ще ѝ обясня всичко. А дотогава момиченцето нека да си взима книжки. То се чуди, чуди и накрая каза: „Добре“, а аз продължих: „Нали обичаш да четеш, не се отписвай, виж какви хубави книжки имаме“. То се усмихна: „Да, много са интересни и с големи картинки, много обичам приказките“. Продължи да идва при нас, впоследствие разбрах, че е едно дете в семейството и родителите ѝ работят в Испания. Отглежда я баба ѝ. С. стана наш редовен читател. След една година придоби смелост и самочувствие. Започна да взима повече от една книжка, чете предимно приказки. Престраши се да попита може ли да ползва и компютрите. Забелязах, че с тях нямаше проблеми. Чудесно се справяше сама. Един ден се появи с диск в ръка. За него вече потърси нашата помощ. Каза, че майка ѝ го е изпратила от Испания с нейни снимки. Пуснахме диска и момиченцето дълго стоя

пред компютъра, гледайки родителите си в чуждата страна. Поиска да стоим до нея и с радост споделяше всяка снимка с нас.

И.М., ученичка от 3-ти клас в СОУ „Св. Климент Охридски“, от ромски произход, живуща в квартал „Запад“. Голямо впечатление ми направи това красиво, добре облечено момиченце. По вида му предположих, че навярно родителите му са в чужбина. Впоследствие разбрах, че майка му е безработна, а бащата е в Гърция. Това дете идваше всяка седмица в нашата библиотека. Не пропускаше дори когато валеше дъжд или сняг. Взимаше винаги по три книги от рода на поредицата „Вечните детски романи“. Случвало се е да ги вземе в петък и да ги върне в понеделник. Усъмних се дали изобщо ги чете. За два дена три дебели книжки... Започнах да я разпитвам: „Ти май много обичаш да четеш?“, а тя отговори: „Да, много ми харесват“, а аз продължавах да я питам за какво се разказват. По отговорите ѝ разбрах, че наистина ги е прочела. Попитах я дали няма брат или сестра, за които да са част от взетите книги, но отговори, че е едно дете. На въпроса ми как за два дена ще прочете три дебели книжки, тя ми отговори: „Ами аз уроците и домашните си ги научавам и написвам в петък следобед и след това цели два дена няма какво друго да правя, освен да чета“. Поинтересувах се какъв е успехът ѝ и тя ми отговори – „Много добър 5“. Попитах я каква иска да стане като порасне и детето отговори като повечето момичета на нейната възраст: „Танцьорка или актриса“. През лятото продължи да идва, като няколко пъти я видях с баща ѝ, дошъл в отпуска. Той я чакаше в кафето пред читалището, а момичето му показваше какви книги си е взела този път. Таткото одобрително клатеше глава. Нито една книга не беше от препоръчителните за училище.

Когато **баща на българско дете** е идвал в библиотеката, то е било винаги, за да се увери, че детето му наистина ще вземе книга от „списъка за училище“ или за да го накара да го направи. Само толкова. За допълнителна литература изобщо не е ставало дума.

Удиви ме и друг татко, представител на ромския етнос. Доведе сина си да се запише в нашата библиотека и възкликна: „Еййй, колко много книги иматеeee! Ще дойда и аз някой ден да се запиша, да си харесам нещо да четя“. После се обърна към сина си и го побутна – „Взитай, взитай книги да четеш“, а таткото влезе в библиотеката и започна да разглежда. „Виждам, че имате много история. На мен ми харесва историята, обичам да четя за миналото. Ще дойда да си избира нещо друг път, на спокойствие, че сега майка му ни чака“. Този татко не успя да стане наш читател, защото замина за Германия, но синът му е редовно при нас.

Д.Ч., ученик в 10-ти клас на СООУ „Христо Смирненски“, от ромски произход, живущ в квартал „Запад“. Това момче ми стана много приятно със своята дисциплинираност, която все по-рядко се среща. В оздравителното училище СООУ „Хр. Смирненски“ поради спецификата на гимназията броят на паралелките и учениците в тях е много малък. Почти всички деца са наши читатели и посетители заради компютрите. Те са от околните села и градове и живеят на пансион, затова имат много свободно време. Идват за някоя книга и да си початят малко във фейсбук. Това момче обаче е от Ракитово. То не пропуска да прочете изучаваното в момента произведение в час по литература. Винаги връща книгите навреме. Поради интереса, който проявява към учебния процес, му зададох въпроса: „Ти сигурно си отличник по литература. Господжата на теб ли разчита да си чел цялото изучавано произведение?“ Десетокласникът ми отговори: „Ами те другите изобщо не ги интересува какво правим в час, не четат. Не може така. Господжата се ядосва.“ Попитах го: „А ти обичаш ли да четеш?“, той отговори: „Ами да, обичам, интересно ми е“. „А други книги освен изучаваните четеш ли?“, продължих аз. „Да, обичам романите и приключенските“ – беше неговият отговор. „Но сега нямам много време, защото ни дават много домашни и уроците са дълги. А искам да се запиша и на курс по английски“. Успехът на това момче за изминалата учебна година е Много добър 5. До 4-ти клас е учело в ромското училище в квартала, а от 5-ти клас е в смесена среда. В семейството му

са четири деца и той е четвъртото поред. Майка му е безработна, а баща му е миньор. Попитах го какво мисли да прави, когато завърши училище, а той ми отговори: „Искам да практикувам профила ни от училище – телекомуникации. Много искам да успея сам в живота, да имам собствено жилище.“

Д.Б., ученик от 8-ми клас на ОУ „Христо Ботев“, от ромски произход, живущ в квартал „Запад“. Този ученик от ромското училище идва редовно в библиотеката заради компютрите. Той е третото – последното дете в семейството. Родителите му работят в Чехия. Един ден го попитах го: „Ама ти не обичаш ли да четеш? Всеки ден си тук, а не си взел нито една книга?“ Момчето се усмихна и каза: „Ааа, ми не обичам книгите. Аз обичам енциклопедии. Тук съм ги разгледал всичките. Много е хубава тази за футбола. Аз искам да стана футболист или лекар!“, гордо ми заяви той. Аз на свой ред му казах: „Ами нали знаеш, че трябва много да четеш, за да станеш лекар, Много години трябва да учиш биология и химия.“ По погледа му разбрах, че не знаеше колко учене го чака, въпреки че ми отговори неуверено и леко изплашено: „Да, знам...“ и побърза да седне пред компютъра, за да приключим разговора. Аз обаче полюбопитствах какъв му е успехът, и Д. стреснато отговори: „4,80“.

Разговарях и с други ромски ученици от оздравителната гимназия и установих, че до 4-ти клас всички са учили в сегрегираното ромско училище, а от 5-ти клас са записани в СОУ „Хр. Смирненски“. Новата среда и контактите им с ученици от други населени места ги стимулира още повече да четат и да полагат усилия и постоянство в учебния процес, за да покажат, че знаят и могат като другите.

А.М., ученичка от 9 клас в СОУ „Христо Смирненски“, от ромски произход, живуща в квартал „Запад“. На тази девойка нямаше защо да задавам въпроса „Обича ли да чете?“. Тя е една от най-редовните читателки в гимназиална възраст от ромското малцинство. По-голямото е от двете деца в семейството. Майката е в Германия, а бащата е пенсионер. Освен романите, които жадно чете, често взема приказки за по-малката си сестра. Редовно връща

книгите в срок и се извинява учтиво, ако закъснее с няколко дена. Това, което ми направи впечатление при нея, е желанието ѝ да се реализира в Турция като актриса или моден дизайнер. В свободното си време обича да шие рокли. Попитах я защо точно в Турция, а не в България, а тя отговори: „В Турция много ми харесва, в България не искам да оставам.“ На въпроса ми „Как се справяш в училище?“, тя каза: „Много добре, миналата година завърших с Много добър 5“.

М.К., ученичка от 5-ти клас в ОУ „Христо Ботев“, от ромски произход, живуща в квартал „Запад“. Момичето дойде през лятната ваканция със своя приятелка и попита дали имаме приказки и може ли да се запише в библиотеката. Докато извършвах процедурата, момичето говореше: „Много обичам да чета приказки, а няма откъде. Библиотеката в училище през лятото не работи, но там съм ги прочела всички. Добре, че тя ми каза за вашата библиотека. Аз не знаех, че в читалището има такава“ и посочи своята приятелка, която е наша читателка. Аз попитах М. „Защо досега не си разбрала за нас?“, „Ами много не живея тук, аз ходя при майка и татко в Гърция, даже след няколко месеца пак ще заминавам“.

М.С., ученик от четвърти клас в СОУ „Св. Климент Охридски“, от ромски произход, живущ в квартал „Изток“. М. е едно много изпълнително и възпитано дете. Стриктно спазва всички изисквания на библиотеката за заемане на книги и ползване на информационно-комуникационните технологии. Идва при нас и за двете услуги. Попитах го: „Обичаш ли да четеш, М.?“ а той се засмя широко и отговори: „Да, много, харесват ми приказките!“ Направи ми впечатление, че когато идва през лятната ваканция, си взима винаги по една книга от препоръчителния за училище списък и една, която той сам си избира. Похвалих го, че много чете, а той каза: „Да, предпочитам да чета за развлечение, но трябва и тези от списъка да прочета, че госпожата в училище е много лоша, кара се, ако не сме ги чели, а и мама настоява първо тях да прочета.“ Оказа се, че познавам лично майката на това спретнато дете, тя е моя бивша съученичка. В сина ѝ познах самата нея от преди години – също толкова съвестна, изпълнителна

и с добър успех, какъвто е на М. – Много добър 5. При едно от посещенията на сина ѝ в библиотеката *майката* дойде с него с видимо любопитство. Възкликна: „Много хубаво е станало тук! Не съм идвала от ученичка. Ооо, имате нови романи, аз много обичам да чета, но напоследък нямах време. Мога ли пак да се запиша, сега съм безработна и имам много време.“

Имаме читатели от ромски произход, които отиват в другата крайност. Обобщен техен образ показва следната случка: Връщайки се от обедна почивка, видях пред библиотеката 7–8 тичащи *ромски момчета от 4-ти клас в СОУ „Св. Климент Охридски“*, замерящи и биещи се по главите с новите ни детски романи. След проведения строг разговор с мен те стояха с наведени глави и само едно момче се осмели да попита: „Сега мога ли да си взема друга книга?“ Другите също ме погледнаха въпросително. Аз им казах, че могат да взимат книги само, ако ги пазят, прочитат целите и връщат в срок. После продължих: „Обичате ли да четете?“, и всички вкупом се провикнаха: „Дааа“. „Тогава защо не пазите книгите?“, момчетата виновно мълчаха. Мислех, че след обяснението ми как трябва да заплатят скъсаните от тях книги или да ги заменят с други момчетата, ще спрат да идват в библиотеката, но напротив – продължих често да ги виждам в нея. След доставянето на техниката по проект „Глоб@лни библиотеки – България“ момчетата станаха редовни потребители и на новите услуги.

Културата на четенето се създава още в първите години с добрия пример в семейството. За мен гореописаната група от момчета не притежаваха такава, но с редовните си посещения в библиотеката имам надеждата, че ще я придобият.

Имаме и случаи, когато децата довеждат след себе си *родители* в библиотеката. Такъв е примерът с М.С. и с *първокласника М.Н., от ромски произход, учещ в СОУ „Св. Климент Охридски“*. Момченцето споделило на майка си и баща си, че в библиотеката има компютри. След един пазарен ден те се качиха до втория етаж и пристъпиха прага ни. Първоначално се впечатлиха от компютрите и безплатното им ползване, но по-късно *майката*, която е безработна, беше привлечена от новите ни романи. Дълго ги разглежда и попита:

„Мога ли и аз да се запиша. Едно време имах картон, но от ученичка не съм идвала.“ **Бацата** пък се поинтересува имаме ли литература за „дървообработването“, а също така пожела да разгледа енциклопедиите, като сподели, че „с книгите съм скаран още от училище, но много обичам да чета енциклопедии“.

Удиви ме една майка на малко 2-годишно дете, която реши да оползотвори последните месеци на майчинството си и да стане наша читателка.

През последните две години най-редовна от **възрастните ни ромски читатели** е една жена **на 58 години**, която работи по временната заетост като улична метачка – **Р.М.** Признавам, в началото не ѝ вярвахме и не очаквахме да връща взетите книги. Но жената се оказа много точна в спазването на срока. Даже всяка година при ограничените си доходи държи да си плаща читателската такса наравно с всички други. Видът ѝ не е от най-добрите и ние не очаквахме от нея, че може да чете. Навремето е успяла да завърши само 4-ти клас. Оказа се, че чете, и то доста добре. За около година изчете доста книги с приказки от детския отдел – ромски, на братя Грим, на Андерсен и т.н. Похвалих я, че много бързо чете и все хубави книги взима, а тя ми отговори: „Ами аз имам много време, не съм семейна, нямам деца. Телевизорът ми е развален и филми не мога да гледам. През лятото няма толкова често да идвам, защото ще ходя по гората за плодове, но сега няма какво да правя. И програмата ни свърши, без работа съм“ (става дума за програмите по временната заетост от Бюрото по труда, б.а.) Попитах я не иска ли и други книги, например любовни романи, защото си спомних, че за такива ни беше попитала в началото, когато се записа в библиотеката. Тя ми отговори: „И такива ще взема, но по-нататък. Дай, намери ми пак някоя с приказки, аз много обичам приказките, че има вълшебства в тях, много красиви неща.“

Читатели от български произход

Уникален в моята практика, но нередко срещан навярно в „български контекст“ е подходът, както и изказването на една **баба на българско момиче от 3-ти клас, учещо в СОУ „Св. Климент Охридски“**. С детето така и не се запознах, то не сметна за необходимо да „се разкарва“ чак до библиотеката, като може да изпрати баба си за това. Възрастната жена – **С.К., на 68 години**, куцаща, през цялата година, включително и лятото, изкачваше стълбите до втория етаж, за да сменя книгите на внучката си. Попитах я: „Защо В. не идва сама, а разкарва теб?“, на което бабата ми отговори: „Ами много далеч живеят от центъра, а аз съм по-наблизо и когато я оставят при мен, ѝ давам книгите. Сама не я пускат да ходи, а има и много уроци за учене, да не губи време.“ „Ами поне през лятото да идва тя“, продължих аз. „А, през лятото играе с приятелки, не ѝ се разкарва“, отвърна бабата. След началото на учебната година бабата дойде да върне взетата книга от препоръчителния списък и на въпроса ми: „Да дам ли друга?“, тя облекчено въздъхна: „Ааа, стига толкова, от списъка нали ги е прочела, сега да си учи уроците. То от много приказки файда няма, загубено време. Уроците, уроците да си учи, те са важни.“ Аз подхвърлих: „Как така няма полза от приказките, те носят поуки, обогатяват речника, развиват речта, въображението, фантазията. В. не обича ли да чете?“, а бабата присмехулно ме гледаше и пренебрежително каза: „Развиват те, нищо не развиват, само си губи времето. Обича, не обича, това е – да си гледа уроците, с тях се става човек, не с приказките. Всички в семейството са висшисти – и майка ѝ, и баща ѝ, и брат ѝ го приеха тази година. Те имат голяма разлика, малката късно се роди. И тя натам трябва да се развива, да не изостава от тях, ама те не с приказки са стигнали до университета, а с много учене“... Помислих си, че може би на това момиченце ще му бъде интересно да разгледа нашата библиотека и поне веднъж да си избере книга по свое желание, ако ѝ се дадеше възможност за това...

В. и Н.А., в 3-ти и в 1-ви клас на СОУ „Св. Климент Охридски“. Тези две братчета ми направиха впечатление със стриктното прочитане на всички книги от

препоръчителния списък. Взимаха книгата, брояха страниците и пресмятаха наум за колко дни ще я прочетат. Попитах ги: „Вие само определен брой страници ли четете на ден? Ами ако ви стане интересно, няма ли да продължите да четете?“ А те се засмяха: „Той татко ни кара да четем по 20 страници на ден, затова.“ „А вие не обичате ли да четете, та трябва баща ви да ви кара насила?“ „А, обичаме, ама и навън ни се излиза...“ – взеха да мърморят под носа и двамата.

Обсъждане на получените резултати

За мен беше интересно да чуя мнението на представители от различна възраст, етнически произход и образование. Интервюираните ни ромски читатели могат да бъдат обобщени в следните групи:

1. Ученици от начален, среден и горен курс на ромското училище в квартала и от двете смесени гимназии в града.
2. Ученици, живеещи в отдалечения ромски квартал, и такива, които живеят близо до центъра.
3. Деца на безработни родители и на родители, работещи в България.
4. Ученици от многодетни семейства и от семейства само с по две деца.
5. Деца на родители, работещи в чужбина, отглеждани от бабите си.

Получените отговори и моите преки наблюдения ми дават основание да направя следните изводи, които потвърждават **хипотеза 1**: Учениците, които проявяват видим интерес към четенето не само на учебна литература, но и като удоволствие:

1. живеят предимно в ромския квартал „Запад“;
2. учат в смесените гимназии в града;
3. обикновено са от семейства с едно до четири деца;
4. единият или двамата им родители работят в чужбина.

Библиотеката при ОНЧ „Будилник“ играе ключова ролята на свързващо звено между ромския квартал и образователните институции. Читалищната библиотека подпомага интеграцията на пренасочените ромски ученици. В нея те

намират адекватна помощ, за да отговорят на новите изисквания. Библиотеката подпомага учебния процес, като предоставя необходимата информация за домашни работи, реферати и доклади. От читалищната библиотека, за разлика в училищната, ромските ученици много по-бързо могат да се сдобият с изучаваното произведение поради многоекземплярността му и устройващото ги работно време. В библиотеката тези малцинствени групи могат да общуват наравно с другите им връстници и това им дава самочувствие. С всяка прочетена от тях книга трупат речников запас, усъвършенстват писмено и говоримо българския език.

Комуникационно-информационните технологии, с които се сдоби читалищната ни библиотека по проект „Глоб@лни библиотеки – България“, са в най-голяма помощ на пренасочените ромски ученици. Благодарение на тях те успяват да напишат възложените им задачи, да усъвършенстват уменията си по информатика и да не изостават в развитието си от общото ниво в класа. Също така ги използват и за развлечение: да общуват във фейсбук или да изиграят някоя игра.

Увеличаващите се посещения на библиотеката от ромски ученици и нарасналият брой на заета литература за въщи потвърждава **хипотеза 2**: Читалищната библиотека е свързващо звено между ромския квартал и образователните институции. Тя помага за преодоляване на изолацията и осигурява благоприятна среда за социализация на ромското население.

Едно от обясненията за активността на малцинствата като библиотечни потребители в ученическа възраст е по-ниското социално положение на семействата им, липсата на средства за лични книги и компютър въщи. А другото е желанието на малцинствените групи да се развиват, за да надмогнат собствената си среда, да избягат от мизерията и да бъдат равноправни конкуренти на българското общество. Ромските ученици, които учат в смесените гимназии, са по-активни, по-самостоятелни и имат повече контакти със свои връстници. Разнообразната среда, в която попадат, и чуждият пример провокират

интереса им към книгата и четенето. Голяма роля играят и учителите, които засилват изискванията си към тях.

Пред населението от ромския квартал, съществуващ като своеобразно гето, стои въпросът: Желаят ли тези жители да бъдат интегрирани и кои са стъпките, които ромите доброволно правят за успешната си социализация?

Използвана литература

- Национално сдружение на общините в Република България. *Обща законодателна рамка. Активизиране участието на гражданите и интеграцията на малцинствата на местно ниво*. София, 176 с.
- Кръстева, Анна. *Общности и идентичности в България*. София, „Петекстон“, 1998, с. 438.
- Иванова, Евгения, Кръстев, Велчо. *Циганите/ромите в България-джендър отношения*. Стара Загора, „Литера принт“, 2013, с. 343.
- Нунев, Йосиф. *Ромското дете и неговата семейна среда*. София, „Имир“, 1998, с. 64.
- Нунев, Йосиф. *Ромите и процесът на десеграция в образованието*. София, „Куна“, 2006, с. 189.
- Приказки от махалата. Ред. Анелия Василева-Якимова. София, „Фондация С.Е.Г.А.“, 2006, с. 60.
- Закон за обществените библиотеки. В: *Lex.bg* [онлайн]. Българският правен портал. Сиела. NET. [Прегледан 15.06.2015, 15:15].
Достъпно от: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135636021>
- Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020). – В: *Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси* [онлайн]. Единство в многообразието. ©2006. [Прегледан 12.06.2015, 17:20]. Достъпно от: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125>
- План за действие за изпълнение на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020). В: *Национален съвет за сътрудничество по етническите и интеграционните въпроси* [онлайн]. Единство в многообразието. 2006. [Прегледан 12.06.2015, 17:40]. Достъпно от: <http://www.nccedi.government.bg/page.php?category=125&id=1740>

За автора:

Анна Митева е задочен докторант
към катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“
във Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“